

ΤΟΜΟΣ 3 (1923)

ΤΕΥΧΟΣ Δ'

ΑΡΧΕΙΟΝ
ΤΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
— ΤΡΙΜΗΝΙΟΝ —

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ
ΔΗΜΗΤΡ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
1923

Ἐξεδόθη τὴν 25. Δεκεμβρίου 1923

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Δ' Τεύχος 1923).

I. ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

	Σελίς
* * * : 'Η Γαλλική 'Επανάστασις	257
Παπαδημητρίου Σ. : 'Η Ναξία Σμύρις	305
Στεφανίδου Δ. : 'Η έκδοτική πολιτική τῆς Γερμανικῆς Τραπεζῆς τῆς 'Επικρατείας (Reichsbank)	316
Σαουνάτσου 'Ανδρέου. : Κοινωνιολογική θεωρία τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας	336
Μικέλη Ν. : 'Ο καπνὸς καὶ ἡ βιομηχανία αὐτοῦ ἐν 'Ελλάδι	340
Ρηγοπούλου Θ. : 'Αποτελέσματα τῆς παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀναστολῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς	357

II. ΚΡΙΤΙΚΑΙ

Παπαναστασίου 'Αλεξ. : Δημοκρατία καὶ ἐκλογικὸν σύστημα (Θ ρ. Πε τι με ζ ᾱ ς)	365
Χαριτάκη Γ. : Περὶ ἀναλογικῆς ἐκλογῆς (Θ ρ. Πε τι με ζ ᾱ ς)	365
R a d b r u c h. (Μετάφρασις Ν. Ταξεδάκη) : Φιλοσοφία τοῦ δικαίου (Γ. Μ α ρ ι δ ᾱ κ η ς)	371
Εὐελπίδου Χρ. : 'Αγροτικὸν πρόγραμμα ('Α λ. Σ β ῶ λ ο ς)	374

III. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Φιλοσοφία καὶ Κοινωνική ἐπιστήμη.—2. Οἰκονομικαὶ ἐπιστήμαι (1—10).—3. Σοσιαλισμός.—4. Γενική πολιτική.—5. Νομική.—6. Ἱστορία.—7. Ποικίλα (1—3)	378/381
---	---------

Πίνακες περιεχομένων	388
Παροράματα	4

Πᾶσα ἀποστολὴ ἀφορῶσα τὸ «'Αρχεῖον» (ἐπιστολαί, χειρόγραφα, βιβλία, συνδρομαί, ἀγγελίαι κλπ.) πρέπει νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κ. Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΝ 'Αθήνας, ὁδὸς Σοφοκλέους, Στοιὰ Πάππου.

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ 3. ΤΕΥΧΟΣ Δ'.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1923

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΙΔΕΑ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ. ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΥΠΟ * * *

'Αναλαμβάνω δυσχερέστατον ἔργον καὶ τόλμημα. Προτίθεμαι ν' ἀναπαραστήσω διὰ σειρᾶς ψυχολογικῶν καὶ ἠθικῶν παρατηρήσεων καὶ μελετῶν ἐν τῶν δραματικωτάτων γεγονότων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ν' ἀφηγηθῶ τὰ κατ' αὐτὸ τελεσθέντα, ν' ἀναβιδιάσω ἐπὶ τῆς κινηματογραφικῆς σκηνῆς τοὺς κυριωτάτους πρωταγωνιστὰς τῆς δραματικῆς παραστάσεως, ἧτις ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις χρονικαῖς φέροι τὴν ὄνομασίαν Γαλλικὴ 'Επανάστασις. Τὸ μέγα ἔργον ἐτελέσθη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ, καὶ δὴ ἐν τῇ πολυθρῦλῳ αὐτῆς πρωτεύουσῃ, τοῖς Παρισίοις, τῇ παλαιᾷ Λουτεκίᾳ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν, ἐν τῇ πραγματικότητι, ἡ ἡφαιστειώδης αὕτη ἐκρηξίς τῆς γαλλικῆς συνειδήσεως, ἡ γενομένη ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 1789, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ νὰ χαρακτηρισθῇ ὑπὸ τοῦ ἀμερολήπτου ἱστοριοδίφου ὡς μεμονωμένον, τοπικόν, ἐθνικὸν ἔργον τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο. Πρὸς προπαρασκευὴν καὶ ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστατικῆς τραγωδίας δὲν συνετέλεσε μόνον ἡ γαλλικὴ σκέψις, ἀπὸ πολλῶν γενεῶν παρασκευασθεῖσα, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ παγκόσμιος σκέψις, ἀπὸ αἰῶνων παρασκευαζομένη, διὰ μυρίων καὶ πολυωνύμων κρίσεων καὶ μεταμορφώσεων ἐξελισσομένη, ἀπέληξεν εἰς τὴν γαλλικὴν 'Επανάστασιν, τελευτώντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Ἡ γαλλικὴ αὐτὴ Ἐπανάστασις ἐχαρακτήρισθη ὑπὸ τῶν πρωτοουργῶν αὐτῆς, ὡς καὶ τῶν ἀναλαβόντων νὰ μελετήσωσι τὸ πρόβλημά της, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Κέντρον ἢ Γαλλία, θέατρον οἱ Παρίσιοι· ἀλλὰ συναγωνίζεται, παρακολουθοῦσα καὶ συναισθανομένη, ἅπανα ἢ ἀνθρωπότης· οἱ λαοὶ αὐτῆς, οἱ τέως ξένοι καὶ ἀδιάφοροι πρὸς ἀλλήλους, συμπιλοῦνται καὶ συναισθάνονται ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἡφαιστείου. Ἡ ἀνθρωπίνη ἀλληλεγγύη, τέως μεταφυσικὸν συναίσθημα, κατανοεῖται πληρέστερον, πολιτογραφεῖται ἐν ταῖς λαϊκαῖς συνειδήσεσιν. Ἀναλαμβάνει τὰ σκήπτρα τῆς ἱστορίας ἢ ἐπιστήμης, ἢ γνῶσις, ὁ λόγος, ἀποκαθιστάμενος εἰς τὰ δικαιώματά του. Ὑπερφυῖς, δημιουργικὴ στιγμή τῆς σκέψεως, τῆς ἱστορίας. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ὁ διανοούμενος εὐρωπαϊκὸς κόσμος ἀναλαμβάνει συνειδητῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων διὰ τῆς σκέψεως, τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ, τῇ μοναρχικῇ, τῇ καθολικωτάτῃ, τῇ πρωτοτόκῃ θυγατρὶ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, δὲν διευθύνει πλέον τὴν ἀρχομένην κοινωνικὴν μέρψωσιν διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων ἢ συντηρητικὴ Σορβόννη, πυρπολοῦσα καὶ ἀναθεματίζουσα πᾶν ἀντιτιθέμενον πρὸς τὰς ἰδέας αὐτῆς δημοσίευμα, ἀλλ' ἢ Φιλοσοφία, ἢ Ἐγκυκλοπαιδεία.

* * *

Πόσαι ἐπαναστάσεις, θρησκευτικαί, φιλοσοφικαί, κοινωνικαί, πολιτικά, ἀπεπειράθησαν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων δογμάτων, τῶν διεκδικουμένων ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπανάστασεως, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἐν ἄρθρον τοῦ πιστεύω αὐτῆς ἀναγράφει τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου! Πρὸ αἰῶνων ἤδη, κατὰ τὴν ἡῶ τῆς ἱστορίας, τὴν Νεότητα τοῦ κόσμου, ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ὡς ἡ ἰδέα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσοτιμίας, ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἐξημερωτικὴ δύναμις. Ἐλληνισμὸς καὶ ἀνθρωπισμὸς συνειργάσθησαν ἐν πληρεστάτῃ ἁρμονίᾳ. Ἡ ποίησις, ἢ τέχνη, ἢ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν ἰδεώδους, ὅσον καὶ ἂν αἱ σύγχρονοι κοινωνικαὶ προλήψεις παρεκάλουν τὴν ἀλληλεγγύην τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ λαοσώτεια ἐπιρροὴ ἐξεδηλώθη ἀποτελεσματικώτατα διὰ τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, ἰουδαϊκοῦ κατὰ μορφήν, ἑλληνικοῦ κατ' οὐσίαν. Καὶ νῦν ἤγγικεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἢ ἐπιφάνησις τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῇ πρὸς Αὐτὸν προσελούσαι Ἑλλήνων.

Ὁ ἑλληνικὸς οὗτος πολιτισμὸς, διὰ τῶν Ρωμαίων τὸ πρῶτον, διὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Σταυροφόρων ἀκολούθως, διὰ τῆς ἐμπορικῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπικοινωνίας, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς προσφυγῆς τῶν λογάδων Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ἐγένετο τὰ μάλιστα συντελεστικὸς καὶ καρποφόρος εἰς τὴν Ἀναγέννησιν, τὴν Μεταρρύθμισιν, εἰς τὴν ἐκκόλαψιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν ἐν τῷ νεωτέρῳ κόσμῳ. Ἐλληνισμὸς καὶ ἀνθρωπισμὸς συναδελφοῦνται καὶ συνεργάζονται ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀνθρώπου γένους.

Τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἰδέας ὑπῆρξεν οὐ μικρὸν δημιουργημὰ ἢ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.

Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ἀρχαὶ τῆς ἰσονομίας, τῆς ἰσοτιμίας, τῆς ἐλευθερίας, μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον, τῶν ἀνθρώπων ἀκολούθως, καθωρίσθησαν καὶ κατεκυρώθησαν, ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς Στοᾶς, ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Κλεάνθους, μέχρι τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Ἐπικτήτου. Οἱ μεγάλοι μυσταγωγοὶ τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Σωκράτην δὲν ὑπῆρξαν ξένοι πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων. Ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ἐν τῷ Θεάτρῳ, ἠκούσθη πλέον ἢ ἅπαξ ἡ ἐπαναστατικὴ κραυγὴ:— Ἄθροπός εἰμι. Ἡ φωνὴ τοῦ ἀπάτριδος, τοῦ προγεγραμμένου, τοῦ δούλου, δὲν διετέλει ξένη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν συνειδησιν. Παρὰ τὰς παρεκτροπὰς αὐτῆς καὶ τὰς ἀποπλανήσεις, ἡ ἑλληνικὴ πατρίς, τὸ ἄστυ, ἡ ὁμοσπονδία, ἔσχον στιγμὰς ὑπερφυῶς ἐμπνεύσεως ἐν τῇ κατανοήσει καὶ τῇ ἐκτιμῆσει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἡ ἑλληνικὴ ἀποικία δὲν ἦτο ἐξανδραποδιστικὴ, ἀλλ' ἐξημερωτικὴ. Ἡ παλαιὰ Ἰωνία ἰδρυσε πλείστας ἑλληνικὰς Κοινότητας, ἐξ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων ἀποτελεσθείσας, ἀλλ' ἑλληνικὸν λαβούσας σὺν τῷ χρόνῳ χαρακτήρα. Οἱ ἥρωες τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐνεργείας, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐνεφοροῦντο ἀνθρωπίνων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ νεωτέρου βίου, αἰσθάνεται ὁ ἀκολουθῶν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων αἰῶνων τὴν αὖραν ἰσχυρᾶς ζωῆς, ὑπερόχου ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ἐξάισιον θαῦμα, ἐπιτελεσθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου μᾶλλον ἢ τοῦ Ἑλλήνος· τοιοῦτο τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλουτάρχου.

Ὁ ποιητὴς τοῦ δὲν Πόζα εἶπεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολῖται μᾶλλον ἢ ἀνθρώποι, ὅτι κατενόουν καὶ ἀντελαμβάνοντο τὸ ἀνθρώπινον ὄν ὡς Ἕλληνες μᾶλλον ἢ ὡς μέλη τῆς παγκοσμίου κοινωνίας. Ἄλλ' ὁ μελετῶν τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν πείθεται περὶ τοῦ ἐναντίου. Καὶ ἐν τῇ

ἐπιστήμη, καὶ ἐν τῇ τέχνῃ διαπνέει αὖρα ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἐλευθερίας. Ὁ Λασκόων, περιφιγγόμενος ὑπὸ τῶν θαλασσίων δρακόντων, λέγει ὁ Βίγκελμανν, αἰσθάνεται βαθυτάτην ὀδύνην· ἀλλ' ἡ ὀδύνη αὕτη εἶνε ἀξιοπρεπής, ἀξία ἀνθρώπου, γινώσκοντος νὰ τηρῇ τὴν εὐγένειαν, τὸ μεγαλεῖον, οὗ τὸ μυστήριον ἐγένωσκεν ὁ Ἕλληνας ὑπὲρ πάντα λαὸν ἐν τῇ δημιουργικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ. Ἡ θρησκεία, ὁ κοινωνικὸς διάκοσμος, ἡ πολιτεία, ὑφίσταντο τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἰδέας, ἣτις ἦτο ἐξημερωτικὴ, ἀποβλέπουσα πρωτίστως εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην. Ἐν ταῖς μεγάλας ἱστορικαῖς κρίσεσι τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς καὶ πολιτικαῖς ἀναστατώσεσι καὶ ἀνωμαλίαις, δὲν εἶνε σπάνιον τὸ φαινόμενον τῶν βιαίων συρράξεων μεταξὺ ἀδελφῶν καὶ ὁμαιμόνων. Ἀναμφιδόλως δὲν στερεῖται καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία σελίδων αἵματος καὶ φρίκης. Ἀλλ' αἱ σελίδες αὗται, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων λαῶν, ὑστεροῦσιν ὡς πρὸς τὴν κακουργίαν. Ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διεξήγετο ἠπιώτερον ἢ σήμερον, κατόπιν ἡμερώσεως, χριστιανικῆς καὶ φιλοσοφικῆς, πολλῶν αἰῶνων. Τὰ ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου τελεσθέντα ἐγκλήματα εἶνε ἀσήμαντα, παραβαλλόμενα πρὸς τὴν γερμανικὴν τραγωδίαν τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, πρὸς τὸ φρικαλέον δράμα τοῦ ἑπταετοῦς καὶ τῶν μυριονέκρων ἑκατομῶν τῶν πολέμων τῆς Ἐπαναστάσεως, τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὁ προπαρασκευάσας τὴν Ἀναγέννησιν, τὴν Μεταρρύθμισιν καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν τῶν τελευταίων αἰῶνων, ἔμελλε νὰ χειραγωγῆσιν τὴν γαλλικὴν σκέψιν ἐν τῇ προεπαναστατικῇ αὐτῆς περιόδῳ· ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ χαλιναγωγῆσιν τὰ πάθη καὶ τὰς ὁρμὰς τῶν καθ' ἑκάστην ἐπικαλουμένων αὐτὴν πρωταγωνιστῶν τῆς ἐπαναστατικῆς τραγωδίας, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καταστολὴν τῶν φάουλων ἐνοστικῶν, τῶν ἐκρηγνυμένων ἐν τῇ ἐξάψει τῶν ἐπαναστατικῶν καταγίδων.

* *

Οἱ θεωρητικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀποδίδουσιν αὐτῇ ἰδιάζουσαν φυσιογνωμίαν. Ἄρχεται ἀπ' αὐτῆς νέος κόσμος. *N o u s a b s e c u l o g u m n a s c i t u r o r d o*. Νέα σκέψεις, αἰσθήματα, ἰδέαι. Ἀλλ' οὐδὲν τούτου ἀπατηλότερον. Ἡ γαλλικὴ Ἐπανάστασις εἶνε συνέχεια τῆς προηγηθείσης ἀμερικανικῆς. Τὰ αὐτὰ ἰδεώδη, τὰ αὐτὰ αἰσθήματα, τὰ αὐτὰ πάθη. Εὐγενέστερα, ἀνθρωπινώτερα; Τοῦτο τὸ ζήτημα.

Ἐπὶ ματαίῳ ἡ Γαλλία θ' ἀναζητήσῃ τοὺς χαρακτῆρας ἐκείνους, τοὺς τιμήσαντας καὶ καταπλαύσαντας τὴν ἀμερικανικὴν ἐξέγερσιν κατὰ τῆς βρεττανικῆς Μητροπόλεως. Ὁ Οὐάσιγκτων, ὁ Φραγκλίνος, ὁ Ἴεφφερσον, ὁ Μάδισων, ὁ Ἄδαμς, ὁ Ἀμιλτων καὶ ἡ παρεπ μένη ὁμάς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Συμπολιτείας εἶνε ἀνθρωποὶ συγχρόνως καὶ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ καὶ Βρεττανοί, εἰ καὶ πρὸ ὀλίγου ἀκόμη εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν ἐγωϊστικῶν ροπῶν τοῦ ἀνακτοδουλίου τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου. Ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἦτο δι' αὐτοὺς σκοπός, ἀνευ ὀρισμένης κατευθύνσεως καὶ ἱστορικῆς ἐντολῆς. Ὑπῆρξε μέσον, ὄργανον, πρὸς ἐπίτευξιν ἀνθρωπινωτέρας τάξεως πραγμάτων. Ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐκηρύχθη τὸ δίκαιον τῆς ἰσοτιμίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' οὐχὶ κατ' ἐπίφασιν. Τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν Πιστεύω τοῦ διανοουμένου ἀνθρώπου· τοῦτο ἦτο τὸ κήρυγμα τῆς Νέας Ἀμερικῆς ὑπὸ τὰ διδάγματα τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἐλευθέρας σκέψεως, τῆς θρησκευτικῆς αὐτονομίας. Ἡ ὑπ' αὐτῆς διακηρύξις τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων δὲν ἦτο μεταφυσικὴ σύλληψις, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ ἀντίληψις καὶ ἀνάγκη. Ὡς ἐκ τούτου ἡ μὲν ἀμερικανικὴ Ἐπανάστασις, ἀποτέλεσμα συνεργασίας τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἱστορίας, ἐπετεύχθη ἀνευ μεγάλων ἀγώνων καὶ θυσιῶν, ἀνευ ἀντιδράσεων, πάντων πιστευόντων εἰς τὸ δυνατόν τῆς πραγματώσεως αὐτῆς, πάντων πρὸς τοῦτο προπαρασκευασμένων καὶ ἀνατεθραμμένων, ὑπερτέρων πάσης προλήψεως καὶ δεισιδαιμονίας, εἰλικρινῶν καὶ μὴ, ὑποκρινόμενων τὸν φιλελεύθερον ἢ τὸν μοναρχικόν, προθύμων νὰ μεταπηδήσωσιν εἰς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς περιστάσεις. Καὶ κατεδείχθη ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ ἀγγλοσαξωνικὸς χαρακτῆρ τῶν Ἀμερικανῶν ἀνώτερος τοῦ γαλλικοῦ, εἰλικρινῆς, εὐθαρσῆς, πιστεύων εἰς τὰ δόγματα καὶ τὴν ἰδέαν, εἰς τὴν κοινωνικὴν ἰσοτιμίαν. Ἐν τῇ διακηρύξει τῶν Δικαίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου ἀντεγράφετο ἡ ἀγγλικὴ διακήρυξις τῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν, ἀντιγραφεῖσα ἐπίσης καὶ ἐν τῷ Χάρτῃ τῆς βοραιοαμερικανικῆς Συμπολιτείας. Ἀλλ' ἐφηρμόσθη ἡ παρεβιάζετο ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἀκόμη τῆς Διακηρύξεως;

* *

Τὸ ἱστορικὸν ἔργον τῶν λαῶν εἶνε ἀλληλένδετον, μονονουχὶ ἐνιαῖον, ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης· παραλλάσσει ἐνίοτε ὁ ρυθμὸς, ἀλλ' ἡ οὐσία εἶνε ἡ αὐτή. Ἡ πρὸς μεταρρυθμίσεις ροπὴ εἶχεν ἤδη εἰσδύση ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν καὶ τῶν Κυβερνήσεων αὐτῶν ἀπὸ

αίωνων, πολλαὶ δ' ἐγένοντο ἀπόπειραι καὶ μακρὰ ἐργασία πρὸς εἰσαγωγὴν φιλελευθέρων καὶ ἀληθῶς ἀνθρωπίνων θεσμῶν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης· ἤρξατο ἤδη κατανοούμενη ἢ χρησιμότης αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάγκη. Ἐν Γαλλίᾳ διεπράσσετο τὸ στυγερόν ἐγκλημα τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου, ἀλλ' ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Πρωσίας προσέφερε στέγην καὶ ἄσυλον εἰς τοὺς ἐκδιωχθέντας ἐκ τοῦ πατρῖου ἐδάφους, ὡς καινὰ δαιμόνια δοξάζοντας, μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης· Φρειδερεϊκὸς ὁ δεύτερος τῆς Πρωσίας, Ἰωσήφ ὁ δεύτερος τῆς Αὐστρίας, Γουσταῦος ὁ τρίτος τῆς Σουηδίας, ὁ Πομβάλ ἐν Πορτογαλίᾳ, οἱ περὶ τὸν Ἀράνδα καὶ τὸν Φλορίδα Μπλάγκα ἐν Ἰσπανίᾳ, ὁ Τανεσί ἐν Νεαπόλει, ἐμπεφορημέοι τοῦ νέου φιλοσοφικοῦ πνεύματος, εἰσήγον θεσμοὺς φιλελευθέρους, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτοῖς λαῶν, Διότι ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία δὲν ἀναγεννᾶται, δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ ζόφου τῆς νυκτὸς εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἀληθείας δι' ἀφηρημένων καὶ μεταφυσικῶν δογμάτων, ὅσον δὲ τῶν ἔργων καὶ τῶν πραγμάτων. Ὁ Λόγος τοῦ Μακκιαδέλλη, τὸ κήρυγμα τοῦ Ὀυσαίου, τοῦ Λουθήρου, τοῦ Ἰορδάνου Βρούνου, ἡ ὀπτασία Θωμᾶ τοῦ Μώρου, οἱ μυστικοὶ Corsi e Ricorsi τοῦ φιλοσόφου τῆς Νεαπόλεως, δὲν εἶνε ἄπλᾶ φαντάσματα χειμαιρικῶν πνευμάτων, ἀλλ' ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου τῆς Ἰστορίας, τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς, σταδιοδρομοῦν διὰ τῶν αἰώνων καὶ ἐκδηλοῦν τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δράσιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ γαλλικὴ Ἐπανάστασις παρέμεινεν ἐν τῶν μεγαλοπρεπεστάτων θεαμάτων ἐν τῇ κινήματογράφῳ τῆς Ἰστορίας. Ἀλλὰ τὸ θέαμα τοῦτο ἐξειλίχθη ὑπὸ τοσοῦτον τραγικῆς πολλακίς συνθήκας, ἐτελέσθησαν τοσαῦτα ἐγκλήματα ἄνευ λόγου καὶ ἀνάγκης, ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη πρόοδος παρεκωλύθη μᾶλλον ἢ συνετελέσθη. Κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου — ὡ τῆς εἰρωνείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ἰδεῶν! διεπράττετο ἐν αὐτοῖς τοῖς Παρίσις, τῇ αὐτοκαλουμένῃ μητροπόλει τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὰ βιαιότατα τῶν πραξιοπημάτων κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης αξιοπρέπειας. Ὁ Λόγος κατέληγεν εἰς τὸν Τρόμον. Ὁ Προφήτης ἀπεστέλλετο εἰς τὸ ἰκρίωμα. Καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ τρομοκρατία κατέληγεν εἰς τὴν αἰμοσταγῆ δικτατορίαν τοῦ Κορσικανοῦ Βοναπάρτου.

Τίς ὁ ὑπεύθυνος; ὁ χαρακτήρ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ; ἢ τὸ πρόωρον τῆς εἰσαγωγῆς θεσμῶν, ὧν ἡ ἀντίληψις δὲν ἦτο παρεσκευασμένη;

* *

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἐπανάστασεως ἀνάγκη εὐθέτου πρὸς τοῦτο, ὠρίμου, ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς παρεσκευασμένου λαοῦ, καὶ δὴ τῶν σκεπτομένων, τῶν διευθυνουσῶν τάξεων. Ἐν Γαλλίᾳ, τελευταῖος τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, τὸ σκεπτόμενον δημόσιον, τὸ γινώσκον τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώματα, ἦτο ἐλάχιστον. Ὁ λαὸς ὑφίστατο τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Κλήρου, ἐστερεῖτο προσωπικῆς αὐτοβουλίας. Αἱ Γενικαὶ Συνελεύσεις τῶν τάξεων πρὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶχον συγκληθῆ κατ' ἐντολὴν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας πρὸς ἰδιοτελεῖς σκοπούς, πρωτίστως πρὸς ἐξεύρεσιν πόρων. Κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀτονία, τῆς αὐτῆς παρεχούσης τὸ παράδειγμα. Οἰδεμία γενναία διαμαρτυρία κατὰ τῶν υπερφιάλων ροπῶν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, κηρυττούσης ἀνευθριάστως τὸ ἔλεω θεοῦ δίκαιον αὐτῆς. Ὁ κατεπτομένος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν μεγιστάνων καὶ τῶν τιμαριωτικῶν ἀρχόντων λαὸς δὲν ἐτόλμα νὰ διεκδικήσῃ τὸ δίκαιόν του. Καὶ αὐτὴ ἡ τρίτη τάξις, ἡ μέση, ἡ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην δόγμα ἔχουσα τὸ ἄριστον μέτρον, μόλις ἐτόλμα νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς σκηνῆς. Μίσος καὶ ἀπέχθεια μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, τοῦ Κλήρου, τῆς Εὐγενείας, τοῦ Λαοῦ, οὗ τὸ μείζον μέρος ἦτο συρφετός. Τὰ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας προερχόμενα δεινά, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων, τῶν ἄνευ λόγου ἐκρηγνυμένων, ἀπλῶς πρὸς κορεσμόν τῆς φιλοδοξίας τῶν βασιλευουσῶν οἰκογενειῶν, ἐκυριάρχουν ἀδιάλλακτα. Διότι ἐν τῇ μοναρχομένῃ πολιτείᾳ, τῇ ὀφισταμένῃ καὶ λειτουργοῦσῃ μόνον πρὸς ὄφελος τοῦ Μονάρχου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀλληλεγγύη ἐκλείπει. Τὸ Ἐγὼ μόνον. Περὶ αὐτὸ συγκεντροῦται τὸ ὑπήκοον, σκεπτόμενοι καὶ μὴ σκεπτόμενοι, συρφετός ὄντων ἐστερημένων προσωπικότητος καὶ αὐτοβουλίας.

Ἡ μέση τάξις — tiers état — ἐμφανίζεται πρὸς στιγμὴν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα. Ὁ ἀμυδρὸς ἤχος τῆς κοινωνικῆς ἐξεγέρσεως σημαίνει, ἀλλ' εἰς ὅσα μὴ ἀκούοντων, μὴ αἰσθανομένων, μὴ κατανοούντων καὶ αἰσθανομένων. Κοινωνικὴ ἐπανάστασις, ἀλλ' εἰς ἣν τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ δὲν μετέχει. Ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ οἱ φρονούντες τὴν ἐξεγερσιν ταύτην ἱεροσυλίαν, ἀρνήσιν τῆς θείας τάξεως, ἣν ἐκπροσωπεῖ ὁ βωμὸς καὶ ὁ θρόνος, ὁ Κλήρος καὶ ἡ Βασιλεία. Φρικτὴ τραγωδία ἐξελισσεται ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ σκεπτομένου ἀνθρώπου. Πρὸς τίνα ν' ἀπευθυνθῇ, νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν του, ν' ἀποκαλύψῃ τὸ ἀπόρητον τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ; Ἐτοιμὸς ὁ ἱεροδίκης, ὁ πολιτικὸς λειτουργὸς τῆς καθεστηκυίας τάξεως, ὁ ἀναθεματιστὴν τὸν λειτουργὸν νέας ἰδέας μὴ ἀνεγνωρισμένης, ἀρα μὴ

κεκτημένης πολιτικῶν κύρος, δηγῶν αὐτὸν πρὸς τὸ δεσποτικὸν ἢ τὴν πυράν. Αὐτὸς ὁ ὄχλος, πρὸς δὲ ἀπευθύνεται καὶ ὑπὲρ οὐ φωνίζεται, θὰ καταστῆ τὸ ἀσυνείδητον ὄργανον τῆς καταδίκης. Ἐπευφημεῖ τὸν θάνατον τοῦ Ἀπεσταλένου ἐν μακαρίᾳ ἀπλότῃ, ἐν σατανικῇ ἠδονῇ. Διότι ἡ ἐπανάστασις θεωρεῖται ὡς τὸ ἔργον τοῦ Σατανᾶ. Πρὸς καταστολὴν αὐτῆς τὸ δεσποτικόν, ἢ πυρά, ἢ ἀγχόνη, ἢ Βασίλλη. Εἶνε αὕτη τὸ φρικωδέστατον τῶν μαρτυριῶν τοῦ σκεπτομένου ἀνθρώπου. Ἄνευ τῆς ἐλαχίστης διαδικασίας συλλαμβάνεται ἀνεπίληπτος πολίτης, ριπτόμενος εἰς ἀνήλιον εἰρκτὴν, εἰς φρούριον, ἀγνοῶν τὸ αἶτιον, αὐτὸν τὸν μυνητὴν. Πᾶς δυσαρεστῶν τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἰσχυρὸν καθεύργεται. Ἡ τραγωδία τῆς Βασίλλης εἶνε ἡ τραγικωτάτη τῶν τραγωδιῶν τοῦ ζοφεροῦ ἐκείνου αἰῶνος, μηδενὸς τολμῶντος ἢ διαμαρτυρηθῆ, νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Νόμου.

Παρέρχονται αἰῶνες ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καταπτώσεως, ἐξανδραποδισμοῦ. Σκοτία καὶ φρίκη. Πόθεν τὸ σέλας τὸ τηλαυγές, ὁ ἥλιος τοῦ φωτισμοῦ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων; Ἐνίοτε ἀμυδρὰ ἀκτὶς φωτίζει τὰ σκότη. Ἡ συμφορὰ καταβάλλει πάντα ἀνθρώπων· δὲν τολμῶ νὰ εἶπω πολίτην, διότι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δὲν ὑφίσταται, δὲν λειτουργεῖ, δὲν ἀναβλαστάνει ἐπὶ τοῦ χέρσου καὶ ἀκανθοσπάρτου γαλλικοῦ ἐδάφους. Μόλις κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἀμυδρὰ ἀκούεται ἡ ἐπαναστατικὴ κραυγὴ τοῦ ἀνανήφοντος ἀνθρώπου. Ἡ διὰ πολλῶν μόχθων ἐπιτευχθεῖσα εὐημερία, ποιά τις εὐμάρεια, συντελεῖ ὅπως δῆποτε εἰς τὴν ἐξέγερσιν ἀπὸ τοῦ κοινωνικοῦ καμάτου. Οἱ ἐπιλεκτοὶ ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς· ὁ λαὸς παρακολουθεῖ, ἀλλ' εἶνε ἔτοιμος καὶ νὰ ἐγκαταλίπη τοὺς ἡγήτορας ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἀποτυχίᾳ.

Ὁ Στέφανος Marcel, προϊστάμενος τῶν ἐμπόρων τῶν Παρισίων, ἀποπειρᾶται νὰ ἐξεγείρη ἀπὸ τῆς νάρκης τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει λαὸς κρῖνων, αἰσθανόμενος. Καὶ ἡ ἐπανάστασις καθίσταται δι' αὐτὸν καταστρεπτικὸν φάσγανον, ἀπευθυνόμενον κατὰ παντὸς ὑπόπτου, ὡς ἐχθροῦ. Ἄδυναται νὰ ἐννοήσῃ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς φίλους. Διατελεῖ ὄχλος, ἀρπάζων, φονεύων, ληστεύων, ὀργιάζων, μεταβάλλων τὰ πάντα εἰς ἐρείπια. Τοιαύτη εἶνε δι' αὐτὸν ἡ ἐννοια τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Ἐλευθερίας· ἡ ἐρήμωσις, ἡ ἐξώλεια. Οἱ ἐκ τῶν ἀνθρώπων σκεπτόμενοι ἀπογοητεύονται, ἀποθαρρύνονται, καταδικάζουσι τὴν ἰδέαν. Ποῖον ἔσται τὸ τέλος τοῦ πρὸ τῆς ὥρας προφήτου, τοῦ Στεφάνου Marcel; τὸ τέλος πάντων τῶν προφητῶν, τῶν ἐμφαινομένων ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς τῶν λαῶν ἀνευ τῆς δεούσης προπαρασκευῆς

πρὸς κατανοήσιν τῆς νέας ἰδέας. Ἡ Βασίλλη θέλει καὶ πάλιν λειτουργήσῃ. Ἡ βία καὶ ἡ αὐθαιρεσία θὰ ἐξακολουθήσωσι καὶ πάλιν νὰ διατελώσι δάσεις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, Οὐαί τῷ σκεπτομένῳ ἀνθρώπῳ!

Ἡ Γαλλία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατανοήσῃ τὴν παλιγγενεσίαν ταύτην. Ἡ γῆ τῆς Ἐπαγγελίας terra incognita. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐλευθερίας, τῆς αὐτονόμου ἀνθρωπίνης ἀπόψεως, ἦτο ἰδεῶδες ἀκατάληπτον καὶ ἀκατασκεύαστον. Σκοτία καὶ ἀγλὸς ἐπικρέμανται ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὀρίζοντος, ἀποκρύπτουσαι τὰ βάθη τῆς ἱστορίας, τὸ ἀπώτερον μέλλον, ἢ πρὸς ὃ κατεύθυνσις παρακωλύεται ὑπὸ δυνάμεων ἐναντίων. Πότε αἱ δυνάμεις αὗται, φυσικαί, ἠθικαί, πνευματικαί, θὰ τεθῶσι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ λαοῦ, τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἀληθείας; πότε θέλει ἀναφανῆ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς νέος τῆς σκέψεως Ἀβαιλάρδος, ἀρσιούμενος εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν μυστικὴν Ἐλοῖζαν, ἐξεγείρων τοὺς νεκροὺς ἀπὸ τοῦ κευθμῶνος, στρέφων τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς νέους, τοὺς διὰ τοῦ σκότους μόλις διαφανομένους ὀρίζοντας τῆς ἱστορίας;

Δὲν στερεῖται ὁ γαλλικὸς λαὸς τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας. Ἀναζῆ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸ ἰδεῶδες τῶν παλαιῶν Δρυϊδῶν—φῶς καὶ ἐλευθερία. Ὁ Γαλάτης, ὁ Κελτός, ὁ Ρωμαῖος, ὁ Φράγκος, ὁ Γερμανός, συνανεμίγησαν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ πρὸς ἐκκόλασιν καὶ δημιουργίαν νέου ἐθνολογικοῦ δένδρου. Καὶ ἐν τούτοις, τὸ κράμα τοῦτο ποικίλων λαῶν καὶ συνειδήσεων δὲν ἐπήνεγκεν ἀκόμη τὸν καρπὸν τῆς προσδοκίας.

Πρὸ αἰῶνων ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἐκέκτητο τὰ *Witte nagemotte*. Ἐν μέσῳ τῶν ζοφερωτάτων ἡμερῶν τοῦ μέσου αἰῶνος ἔσχε τὴν *Magnam Chartam libertatum*. Οἱ Ἰσπανοὶ ἐκέκτηντο τὰς ἐπαρχιακὰς αὐτῶν Συνελεύσεις Cortés, τὰ Fueros. Ἡ Ἰταλία, τὸ μὲν δημοκρατικὴ, τὸ δὲ ἀναρχικὴ, ἀλλὰ πάντοτε ἀκατάσχετος καὶ ἀνυπότακτος, ἐκέκτητο ὅπως δῆποτε συνειδήσιν δικαίου καὶ ἐλευθερίας ἐν τισι τῶν γεωγραφικῶν αὐτῆς διαμερισμάτων. Ἡ Ὀλλανδία εἶχε τὰς *Τάξεις*, συζητούσας ὅπως δῆποτε περὶ τῶν σπουδαιωτάτων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων, καθισταμένη κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους καιροὺς πνευματικὴ Ἀκρόπολις τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐλευθεριῶν. Ἡ Γερμανία ἐπίσης τὰς Διαίτας αὐτῆς καὶ τὴν Μεταρρύθμισιν. Ἡ Ἑλβετία ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων αὐτῆς ὄρεων ἔθυσεν εἰς τὸν Ἐφέστιον τῆς Ἐλευθερίας, καὶ ὁ θρόλος τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου μαρτυρεῖ πρῶτον συνειδήσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας. Μόνον ἐν Γαλλίᾳ ἡ Μοναρχία, δημιουργήσασα τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἐνότητα τῆς χώρας ἐπὶ τῶν τιμαριωτικῶν ἐρειπίων

ἰδίᾳ διὰ τῆς τρίτης τάξεως καὶ τῶν Κοινοτήτων, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπέτρεπε σκιὰν ἐλευθερίας. Ὑψίστατο ἐν αὐτῇ τάξις, γαλήνη, ἀλλὰ γαλήνη κοιμητηρίου. Ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸ Πανεπιστήμιον καθίσταται ὁσημέραι, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἀκρόπολις φωτισμοῦ. Λεγεὼν τῶν ἡρώων τῆς Σκέψεως. Ἐν Γαλλίᾳ ἐλαχίστη ἢ ἐπίδρασις αὐτοῦ. Ἡ σκέψις καταδιώκεται. Ὁ Καρτίσιος ἀπέρχεται εἰς Ὀλλανδίαν πρὸς δημοσίευσιν τοῦ Λόγου περὶ τῆς Μεθόδου. Ἡ Σορβόνη, ἐν ἣ ἡ πρὸ αἰώνων ἐφιλοσόφησεν ὁ Ἀδελφάρδος, τηρεῖ νεκρικὴν σιγὴν καὶ δὲν διστάζει ν' ἀναθεματίσῃ τὴν ἑλληνικὴν γνῶσιν καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ὡς αἰρετικά. Οὐδεὶς τολμᾷ ν' ἀντιδράσῃ. Ἐγκλημα ἐσχάτης καθοσιώσεως κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πατρίδος, τοῦ βασιλέως.

Θνήσκων ὁ Καρδινάλιος Ριχελιεύς, ἐκ τῶν πρωτίστων εἰσηγητῶν τοῦ πολιτικοῦ δεσποτισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ, περιγράφει ἐν τῇ πολυθρῦλῳ Διαθήκῃ του τὰς καταχρήσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τὰς κατὰ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ διαπραττομένας. Ἀλλὰ ταῦτοχρόνως διδάσκει, ὅτι κρεῖττον, συμφορώτερον ἢ διατήρησις αὐτῶν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους. Ἀποκηρύσσει τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν ὡς ἀφετηρίαν στάσεων, ἀναρχίας. Οἱ διάδοχοί του δὲν τολμῶσι νὰ προβῶσιν εἰς βελτιώσεις, εἰς μεταρρυθμίσεις. Τίς θὰ εἶπῃ— Στῆθι εἰς τὴν ὁσημέραι ἐξαρθρομένην πολιτικὴν μηχανήν; Διεδέχθησαν αὐτὸν ἐν τῇ διευθύνσει τῶν γαλλικῶν πραγμάτων ὑπέροχοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου πολιτικοὶ οὐλοστροφῶν, καὶ ἐξοχώτατος πάντων ὁ Ἰταλὸς Καρδινάλιος Μαζαρίνος· ἀλλ' οὐδεὶς κέκτεται τὸ σθένος νὰ καταγγείλῃ τὴν ἐκλυσιν καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν, τὴν κακίαν καὶ τὴν φαυλότητα, ἣτις βαρύνει ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, παρακωλυομένου νὰ λάβῃ συνείδησιν ἑαυτοῦ. Αἱ «Γενικαὶ Τάξεις», αἱ ἄλλοτε συγκαλούμεναι πρὸς φορολογίαν μᾶλλον ἢ πρὸς βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, ἀπὸ μακροῦ χρόνου περιέπεσον εἰς λήθην, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν.

* *

Ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν, ἄρνησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἐπανάστασις προπαρασκευάζεται λανθανόντως ἐν τῇ ἐργαστηρίῳ τῆς γαλλικῆς σκέψεως. Ἀλλ' οὐδεὶς προησθάνετο αὐτήν, προωρισμένην νὰ καταπλήξῃ καὶ νὰ παρασύρῃ τοὺς λαοὺς, καθοδηγοῦσα αὐτοὺς πρὸς νέαν ἱστορικὴν βίαν σταδιοδρομίαν. Λαοὶ καὶ Κυβερνήσις πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης προπαρασκευάζουσιν αὐτήν ἐν συνειδήσει ἢ ἀσυ-

νειδήτως, ἐπικαλοῦνται τὸ δίκαιον αὐτῆς ὡς τὸ θεῖον δίκαιον τῆς ἱστορίας· ἀλλ' οὐδεὶς φαντάζεται, ὅτι ἡ πρωτεύουσα τῆς Γαλλίας, ἡ πόλις τῶν Παρισίων, εἶνε ἡ προωρισμένη Ἱερουσαλήμ τῆς νέας Ἰδέας. Φρειδερίκος ὁ δεῦτερος τῆς Πρωσίας, λαϊκὸς ἄμα καὶ αὐταρχικός, θεμελιοῦ τὸν κώδικα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ, τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου· ἀλλ' ἐλαχίστην παρέχει προσοχὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, καίπερ διὰ τοῦ γαλλικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος συγγραφέων καὶ στιχοῦργῶν ὁ φίλος οὗτος τοῦ Βολταίρου, ὁ θαυμαστής τῶν περὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν. Ἐλάχιστοι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἠπείρῳ καὶ ἐν ταῖς βρεττανικαῖς Νήσοις ὑποπεύουσιν, ὅτι τὸ νέον φῶς τῆς σκέψεως καὶ τῆς σωτηρίας, τῆς ἀνθρωπίνης ἀπολυτρώσεως, μέλλει ν' ἀνατείλῃ ἐκ Γαλλίας, χαρακτηριζομένης ὡς ἐπιπολαίου μᾶλλον ἢ σοβαρᾶς κοινωνίας, δυναμένης νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια υγιоῦς καὶ μονίμου πολιτικοῦ καθεστῶτος.

Ἐκ τίνων αἰτίων προήλθε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός; Τὸ πρόβλημα θέλει κατανοηθῆναι ἐκ τῆς κατανοήσεως τοῦ προηγηθέντος καθεστῶτος, ὃ περ ἐκλήθη αὐτὴ ὑπὸ τῆς σκέψεως νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ μεταμορφώσῃ. Διότι ἡ Ἐπανάστασις αὕτη δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς κυβερνητικὴν ἢ πολιτικὴν μεταβολήν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκ βάρων κατεδάφισιν τοῦ λειτουργούντος καθεστῶτος. Ἐμελλε νὰ τρώσῃ, ν' ἀποκτείνῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἰάσῃ, νὰ δημιουργήσῃ.

Τοιοῦτο ἦτο τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Ἐπανάστασεως.

* *

* *

Ἐκ τούτου τὸ ὑπὲρ αὐτῆς παγκόσμιον ἐνδιαφέρον. Πράγματι οἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν δὲν διαφέρουσι, παρὰ τὰς γεωγραφικὰς ἀποστάσεις καὶ τὴν φυλετικὴν ἰδιορρυθμίαν. Ἡ αὕτη κοινωνικὴ διαβάθμισις, τὸ τιμαριωτικὸν καθεστῶς, αἱ Τάξεις, φέρουσιν εὐρωπαϊκὸν μᾶλλον χαρακτήρα, γερμανικὸν ἢ ἀγγλικόν, γαλλικὸν ἢ ἰταλικόν, σλαυτικὸν ἐπὶ τέλους· προέρχονται ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀφετηρίας. Βάσις τῆς εὐρωπαϊκῆς νομοθεσίας, τῆς ἀπ' αἰώνων λειτουργούσης, εἶνε τὸ παλαιὸν ρωμαϊκὸν δίκαιον, ἡ βυρβαρικὴ νομοθεσία, τὸ κανονικὸν δίκαιον, οἷον συνετάχθη πρὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Συνόδων. Κλήρος, εὐγένεια, μέση τάξις, λαός. Κύριοι καὶ δουλοπάροικοι. Τοιαῦτα εἶνε ἐπὶ μακροῦ αἰῶνα τὰ στοιχεῖα τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Καταπληκτικὴ ὁμοιότης καὶ ὁμογένεια! Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κρατεῖ ἡ λατινικὴ γλῶσσα· εἶνε τὸ ὄργανον τῆς σκέψεως.

Ταύτη χρῶνται οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν αὐτῆς καθηγεμόνων, ἀπὸ Ἀλβέρτου τοῦ Μεγάλου, ἀπὸ τοῦ Δάντου Ἀλιγιέρη καὶ τοῦ Φραγκίσκου Πετράρχου, μέχρι τοῦ Βάκωνος τοῦ Βερουλαμίου, τοῦ Καρτεσιίου καὶ τοῦ Σπινόζα. Ἡ τέχνη συναδελφοὶ τοὺς λαοὺς· ὁ ρωαῖμικός, ὁ γοθθικός ρυθμὸς δὲν φέρουσιν ἰθαγενῆ χαρακτῆρα. Ὁ Ἐλεύθερος Ἀνσεατικός Σύνδεσμος ἐξαπλοῦται πανταχοῦ τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἠπείρου, ἔχων προορισμὸν τὴν χειραφέτησιν τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς καὶ ἐπικοινωνίας ἀπὸ τῆς τιμαριωτικῆς τυραννίας.

Ἡ κατὰ τοῦ μοναρχικοῦ καὶ τιμαριωτικοῦ τούτου καθεστῶτος ἀντίδρασις ἐξεληλώθη τὸ πρῶτον ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς ἦτο ὀλιγωτέρα ἢ καταδυνάστευσις, ὁ δὲ λαὸς ἐκέκτητο ὅπως δήποτε συνελθῶσιν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων.

Μετὰ τὰς καταστροφὰς τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, ὁ γερμανικός λαὸς εἶχεν ἀπολέσῃ πᾶν ἔχνος συναισθήματος ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπειᾶς. Ἐθάρυνεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ μοῖρα τοῦ δουλοπαροίκου, ἥμισα διαφέρουσα τῆς τοῦ δούλου· ἦτο ἐξάρτημα τοῦ ἐδάφους, ἔσπερετο ἐλευθερίας, κτήσεως, τιμῆς, οἰκογενείας, ἀνῆκεν εἰς τὸν κύριόν του, τὸν τιμαριώτην, αὐθαίρετως διαθέτοντα τὰ κατ' αὐτόν· ἢ σύζυγός του, ἢ κόρη του ἀνήκον εἰς τὸν ἄρχοντα, (jus primae noctis). Ἡ συγκοινωνία διεξήγητο διὰ πολλῶν διατυπώσεων. Ἡ πατρικὴ ἦτο ἡ κυβέρνησις ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπὶ ματαίῳ διεμαρτύροντο κατ' αὐτῆς ἄνδρες τῆς περιωπῆς τοῦ Ἐμμανουήλ Καντίου. Ὁ κύριος ἐπετήρει τὰ πάντα, μέχρι καὶ τῆς καλλιεργείας τῶν κτήσεων, ὧν τὰς εἰσπράξεις αὐτὸς ἐκαρποῦτο, ἐλαχίστης μοίρας ἀπολειπομένης πρὸς πενιχρὰν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας τοῦ χωρικοῦ. Ἐκ τούτου ἡ ἐπιβράδυνσις τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐπαναστατικῆς ἰδέας. Ἄλλ' ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὸ δεύτερον μάλιστα ἡμισυ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, προφανῆς ἐπέρχεται βελτίωσις τῆς καταστάσεως· ἡ μοῖρα τοῦ λαοῦ ἐπαισθητῶς βελτιοῦται, καταργεῖται δ' ὀσημέραι ἢ δουλοπαροικία. Ὁ λαὸς ἀπολαύει οἰκονομικῶν τινῶν δικαιωμάτων· αὐτοβούλως, ἀνευ ἀποπειρᾶς παρεμβάσεως, διαπραγματεύεται, προβαίνει εἰς ἀγοραπωλησίας· ἐκτήσατο μάλιστα καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθέρως ἐγγείου κτήσεως.

Κατὰ τῆς τοιαύτης ὑποδιαίρεσεως καὶ κατανομῆς τῆς ἐγγείου κτήσεως ἐκδηλοῦνται πολλαὶ διαμαρτυρίαι. Ἡ κατανομή εἶνε συνέπεια τῆς ἐλευθέρως κτήσεως καὶ τοῦ δικαίου τῆς κληρονομίας. Ὁ μεταρρυθμιστὴς Τυργκὸς κακίζει τὸ σύστημα τοῦτο. Ὑποδιαιρουμένων τῶν κτήσεων, ὁ χωρικός ἀδυνατεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συντήρησιν τῆς οἰκο-

γενείας του. Αὐτὸ τοῦτο καταγγέλλουσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ οἱ οἰκονομικοὶ λειτουργοὶ τοῦ κράτους. Ὁ χωρικός, καθιστάμενος ἰδιοκτήτης, κατανοεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας, συναφοῦς πρὸς τὸ δόγμα τῆς ἰδιοκτησίας. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀγγλοῦ Arthur Jung, περιηγηθέντος τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ ἡμισυ τῆς ἐγγείου κτήσεως περιήρχετο ὀσημέραι εἰς τοὺς χωρικούς. Ἡ Ἐπανάστασις, κηρύττουσα τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας, εὕρισκε τοῦτο ἐν τῇ πράξει τετελεσμένον.

Κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν ταύτην περίοδον, ἡ εὐγένεια, ἀπομακρυνθεῖσα ἐκ τῶν ἐσοχῶν, κατ' ἐλάχιστον ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν χωρικῶν, ἐλάχιστα μόνον ἐτήρει τιμαριωτικὰ δίκαια, καὶ μεταξὺ τούτων τὸ δίκαιον τοῦ δικάζειν τὰς διενέξεις τῶν χωρικῶν καὶ τὴν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν ὑπὲρ τῆς δημοσίας τάξεως. Διὰ τοῦ Ριχελιέως, τοῦ Μαζαρίνου, τοῦ Λουδοβίκου Δεκάτου τετάρτου, ἡ πολιτικὴ δικαιοδοσία τῶν Εὐγενῶν σχεδὸν ἐξέλιπε, καὶ μόνον ἀπέμεινεν ἡ οἰκονομικὴ. Αὐτὸ τοῦτο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸ σύστημα ἐλειτούργει καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τιμαριῶν.

Ὁ ἠθικολόγος Λαβρυγέρος ᾔκτειρε τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν χωρικῶν τῆς Γαλλίας, κατ' οὐδὲν διαφέρουσαν τῆς τῶν ὑποζυγίων. Ἦδη, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ κληρὸς τοῦ χωρικοῦ ἐπαισθητῶς ἐδελτιώθη· λαμβάνει ἀνεξαρτησίαν, κρατεῖ παρ' αὐτῷ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, ἐργάζεται ἐλευθέρως, ἀπολαμβάνει. Ἄλλ' ἢ Ἐπανάστασις, ἐξωθοῦσα τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα, συνταράσσει τὸν ἐγκέφαλόν του, ἐξαίρει τὴν δύναμίν του, δημιουργεῖ περὶ αὐτὸν νέον κόσμον ἀλλοφροσύνης.

Πάντα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ, ἰσχυρίζεται ὁ Tocqueville (l'ancien Regime et la Revolution), ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἀναρχία ὑποχωρεῖ εἰς κανονικωτέραν κατάστασιν πραγμάτων, ἐλευθερώτερον κοινωνικὸν βίον. Τὸν τιμαριώτην ἀντικαθίστησιν ὁ πολιτικός λειτουργός, ἀστυνομικός, οἰκονομικός, δικαστικός. Ἡ διοίκησις, συγκεντροῦσα τὴν ἐξάσκησιν τῆς πολιτικῆς λειτουργίας, ἀποκαθίστησιν εὐρυθμὸν τάξιν καὶ ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ομάδων, ὅσον καὶ ἂν χωρίζωσιν εἰσέτι αὐτὰς παλαιαὶ προλήψεις. Πρωτοστατεῖ ἤδη ἐν τῇ διοικητικῇ λειτουργίᾳ, ἐκπροσωπῶν τὸ κύρος καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ κυβερνητικοῦ καθεστῶτος, ὁ οἰκονομικός λειτουργός, (Intendant), καθήκον